

ČIGOĆ - EUROPSKO SELO RODA

Prezentacija i očuvanje tradicijske kulture Lonjskog polja

Ksenija Petrić

Ana Mlinar

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu
Zagreb

Današnjim principima zaštite prostora prihvaćen je koncept integralnog očuvanja prirodne i kulturne baštine. Za zaštitu okoliša izrađuju se veliki projekti, provode mnogobrojna interdisciplinarna istraživanja i ulažu znatna financijska sredstva. Nasuprot glomazno zamišljenim projektima, mali zahvati i akcije, uz vrlo skromna financijska ulaganja, ponekad donose veće i brže rezultate. Takve akcije pozitivno generiraju proces zaštite, širenjem informacija uključuju velik broj sudionika i približuju problem zaštite lokalnom stanovništvu i široj javnosti. Nadamo se da je takav pomak učinjen za zaštitu Parka prirode Lonjsko polje.

Park prirode Lonjsko polje

Područje Lonjskog i Mokrog polja proglašeno je 1990. g. odlukom Sabora Republike Hrvatske Parkom prirode. Osnovne prirodne vrijednosti proizašle su iz stoljetnoga periodičnog poplavlivanja kojim je uvjetovan razvoj specifičnih biljnih i životinjskih vrsta: žličarki, orlova štekavaca, roda, barskih kornjača, vidri, opstanak opstranih pašnjaka i poplavnih šuma. Zbog tehničkih zahvata u prostoru: melioracije, izgradnje cesta, gradova, širenja naselja i industrije, poplavna su područja u Europi vrlo rijetka i smanjena. Upravo je stoga Lonjsko polje, zahvaljujući očuvanosti i veličini, dobilo status europske prirodne baštine. Intenzivno proučavanje i borba za zaštitu Lonjskog polja traje već desetak godina pod vodstvom Zavoda za zaštitu prirode. Znanstvene projekte započeli su stručnjaci iz Njemačke, te je na njihov prijedlog projekt Lonjskog polja prihvatio Udruženje europske prirodne baštine EURONATUR (1). Danas na projektu zajednički rade njemački znanstvenici i stručnjaci Zavoda za zaštitu prirode Ministarstva graditeljstva i zaštite okoliša. Istraživanja prirodnih vrijednosti potaknula su interdisciplinarnu valorizaciju prostora, te istraživanja i dokumentiranja na području kulturne baštine. (2) Kulturnu baštinu Lonjskoga polja čini isključivo ruralni prostor i tradicijska kultura hrvatskog sela, koja je ovdje dobro sačuvana u svim segmentima: karakterističnoj ruralnoj strukturi, graditeljstvu, ruktovrstvu, tradicionalnom poljodjelstvu, stočarstvu, ribarstvu i raznovrsnim zanatima.



Zaštićena priroda Hrvatske, Čigoć, Europsko selo roda 1994. godine
Plakat tiskan povodom dodjele povelje
Snimio: M. Schneider-Jacoby

ZAŠTIĆENA PRIRODA HRVATSKE ČIGOĆ

EUROPSKO SELO RODA

Selo Čigoć jedno je od najbogatijih rodnim gnijezdima u Europi. Prisutnost roda ukazuje na skladan odnos čovjeka i prirode.

Najveća opasnost za opstanak roda je nestajanje njezinih prirodnih hranilišta - vlažnih livada i pašnjaka. Stoga je tradicionalan način gospodarenja i života na selu preduvjet za očuvanje roda.

PROTECTED NATURE OF CROATIA ČIGOĆ

THE EUROPEAN VILLAGE OF STORKS

The village Čigoć has one of the largest concentrations of stork nests in Europe.

The presence of storks indicates a harmonious relationship between man and nature.

The greatest threat posed to survival of storks is the disappearance of their natural feeding places - wet meadows and pastures. Hence the traditional way of management and life in the village are a precondition for preservation of storks.

Izdavač: Ministarstvo graditeljstva i zaštite okoliša
Zavod za zaštitu prirode, Zagreb

Foto: M. Schneider-Jacoby

Tisak: Tiskara PULJKO, Zagreb



Okućnica obitelji Sučić bila je uređena kao živi muzej, cijela obitelj je bila u narodnim nošnjama
Snimila: Ksenija Petrić

Medijska je prezentacija Lonjskog polja i prije proglašenja Parkom prirode zadovoljavala. Lonjsko polje je bilo prisutno u TV i radio emisijama, vijestima u dnevnom tisku i popularnim člancima. Stručno su prezentirani problemi zaštite i ljepota Lonjskog polja na predavanjima u Hrvatskom ekološkom društvu, izdavanjem plakata i razglednica te tiskanjem knjige vodiča koji su priredili autori Martin Schneider Jacoby i Hartmund Ern. Ove godine medijska pozornost bila je usmjerena na selo Čigoć, koje je dobilo osobito priznanje EURONATUR-a. Naime, zbog koncentracije rodinih gnijezda proglašeno je Europskim selom roda. Dodjela povelje bila je povod za osobitu prezentaciju prirodne i kulturne baštine sela Čigoć.

Čigoć - očuvanje naselja u području Parka prirode Lonjsko polje

“Svjest o vrijednostima seoske graditeljske baštine, o vrijednostima seoskoga prostora i kulturnog prostora uopće nije ni izdaleka primjerna vrijednostima koje su se u nas unatoč svim degradacijama, devastacijama, sačuvala kao svjedočanstvo integralne kulture prostora, npr. valorizacija, prezentacija i popularizacija, kao i za očuvanje odgoja i obrazovanja svih slojeva pučanstva.” (3)

Čigoć je jedno od manjih sela u Lonjskom polju. Posjeduje očuvanu karakterističnu matricu jednostranog naselja uz cestu koja prati stari - mrtvi rukavac Save. Arhitekturu naselja reprezentira tradicionalno posavsko graditeljstvo u drvu i tipični nizovi seoskih okućnica koje nisu narušene izgradnjom novih zgrada neprimjerenih gabarita i oblikovanja. Arhitekturu čine karakteristične kuće katnice zvane “čardaci”, građene od hrastovih planjki te raznovrsne gospodarske zgrade: staje, sjenici, “kuvarne”, svinjci, kokošinjci, bunari, također pretežno građeni od drva. Zgrade datiraju u 19. i početak 20. stoljeća. U selu se održalo tradicijsko privređivanje temeljeno na poljodjelstvu i stočarstvu te narodno rukotvorstvo - već nadaleko poznati posavski vez i tkanje. Poseban interes istraživača prirode selo je privuklo zbog koncentracije roda, tj. gnijezda kojih u selu ima više od 70. Uglavnom smještena na krovovima tradicijskih kuća i štala, gnijezda s rodama Čigoću svakako daju posebnu atrakciju.

Očuvanje naselja u Lonjskom polju vrlo je kompleksna zadaća. Graditeljska baština bogata je i raznovrsna, počev od tradicijske arhitekture, crkava, poklonaca, skela, prostornih karakteristika. Terenska

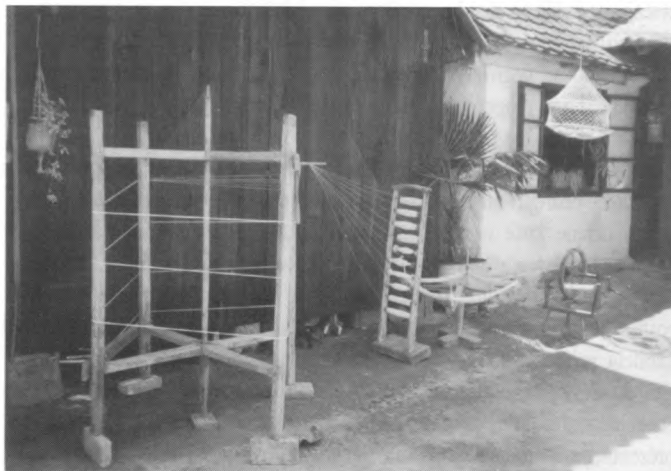
istraživanja, provedena na širim područjima i velikom broju lokaliteta za potrebe izrade konzervatorske dokumentacije prostornih i urbanističkih planova pokazuju nestajanje ruralnoga graditeljstva. Sanacija je u praksi jedva prisutna u ispravnom obliku. Najčešće zahvati adaptacije u potpunosti mijenjaju, tj. degradiraju zgradu narodnoga graditeljstva. Novogradnje su u najvećem broju neuskladene s naslijeđenim graditeljskim oblicima i zakonitostima uređenja tradicionalnoga ruralnog prostora.

Kroz prostorno planiranje, zaštita sela i evidencija intervencija u graditeljstvu slabo se i nedovoljno provode. U konzervatorskoj praksi najčešće se naglašava samo jedan aspekt zaštite koji je usmjeren na zadržavanje forme ambijenta, dok je bit problema mnogo složenija. Suvremeni konzervatorsko-planerski pristup podrazumijeva proširenje kulturne baštine na totalni prostor. Ovakvim pristupom sagledava se kompletan identitet prostora i bitne elemente prepoznatljivosti regije te na tome temelje polazišta za zaštitu. (4) Očuvanje kulturne baštine u slučaju Lonjskog polja podrazumijeva zaštitu i revitalizaciju seoske strukture, ekstenzivne poljoprivrede i tradicionalnog načina privređivanja, koji su u skladu s ekološkim zahtjevima očuvanja prirode, te očuvanje duhovnog i tradicijskog stvaralaštva uopće.

Svečanost uz proglašenje Čigoća Europskim selom roda

“Čigoć selo, Čigoć selo
selo puno roda
zato njega
zato njega
znade i Europa”

Ovo je nova narodna pjesma koja će se od ovoga ljeta pjevati u Čigoću. Spjevana je u povodu spomenutog proglašenja Čigoća Europskim selom roda koje je svečano proslavljeno u Čigoću 25. lipnja 1994. g. Glavni organizator bio je Zavod za zaštitu prirode Ministarstva graditeljstva i zaštite okoliša. Na razini županije formiran je odbor za proslavu u rad kojeg su bili uključeni predstavnici stručnih službi, općine Sunja i Sisačko-moslavačke županije te predstavnici sela. Za svečanost je trebalo pripremiti prostor za doček, parkiralište, sanitarne čvorove, popraviti cestu, očistiti okolinu, urediti dvoranu za protokol, prirediti domaću hranu. Na ulazu u selo postavljena je ploča s natpisom na



Jedna od izložbi priređenih u seoskim dvorištima, pomagala za pripremu pređe izložena u dvorištu obitelji Sučić
Snimila: Ksenija Petrić



*Uz drvene posavske čardake bili su postavljeni štandovi za prodaju posavskih suvenira
Snimila: Ana Mlinar*

hrvatskom i engleskom, a u samom selu informativni pano s planom naselja, rasporedom rodinih gnijezda i pjesmom o Čigoću. Ornitolozi prate broj gnijezda nekoliko godina, a ove su godine ubicirana, popisana i unesena u kartu sva mjesta gdje se nalaze.

Javnost je bila obaviještena radio i TV emisijama i vijestima u dnevnom i tjednom tisku. Zavod za zaštitu prirode tiskao je plakate s motivima Lonjskog polja te letak s informacijama o njegovim prirodnim vrijednostima. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu izdao je letak o kulturnoj baštini u kojem se ističe potreba obnove starinskih kuća, ujedno domova roda. Austrijski institut za primijenjenu ekopedagogiju (Österreichisches Institut für angewandte Ökopedagogik) iz Graza izdaje brošuru "Cvijeće iz bakinog vrta", autorice Božice Papeš-Mokos. U zgradi Vatrogasnog doma postavljena je izložba umjetničke fotografije "O kruhu, vrtu, živici i šumi" koju su organizirali Austrijski institut za primijenjenu ekopedagogiju iz Graza, Hrvatski radio - obrazovni program, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Zagrebu i Gradski zavod za planiranje razvoja i zaštitu čovjekova okoliša iz Zagreba. U kući br. 45 Muzej Sisak postavio je izložbu tradicijskoga kućnog inventara i jednostavne dnevne nošnje, dok su bogato ukrašene svečane nošnje nosile žene iz sela.

Tijekom priprema posebna je zadaća bila priprema stanovništva kako bi svi sudjelovali u svečanosti. Uvidom u situaciju svakoga gospodarstva i razgovorom u kućama "otkrivali" smo tkalje, ribiče, poznavaoce pjesama i običaja, izvlačili sa sjenika zabačeni alat i kućni inventar te pronalazili mnoštvo predmeta koji su sve do prije dvadesetak godina bili u uporabi. Uspjeli smo se dogovoriti s ljudima na koji će način pokazati ono što posjeduju i što mogu ponuditi za prodaju. Kod mnogih je postojala sumnja u zanimljivost i vrijednost svega onoga što čini njihov svakodnevni život i čime oni nisu u potpunosti zadovoljni. Naime, stanovnici doživljavaju svoju sredinu kao nerazvijenu i zanemarenu, a trošne drvene kuće neudobne u usporedbi s "gradskim komforom". Na dan proglašenja bilo je nazočno više od 600 gostiju. Stigli su organizirano autobusima iz Zagreba, Siska, Kutine. Osim protokolarnih gostiju iz stručnih službi, ministarstava i ambasada, bili su nazočni instinski ljubitelji prirode, školska djeca, mladi ekolozi. Program je uključivao dodjelu Povelje i zahvalu dugogodišnjem istraživaču dr. Martinu Schneideru Jacobyju, predstavljanje knjige vodiča po Lonjskom polju, prezentaciju i prodaju prigodnih publikacija, folklornu priredbu na kojoj su sudjelovali KUD Sunjska Greda i Kratečko i limena glazba DVD-a. Nakon službenog dijela gosti su se uputili u razgledanje sela i šetnju Lonjskim poljem.

Etnografska baština bila je prezentirana na okućnicama spontano ili pripremljena kao mali muzej, a u svakoj su kući priređeni domaći specijaliteti. Starinski alati, kola, mreže za ribarenje bili su postavljeni ispred kuća, preko prozora i ograda prebačeni bogati vezovi. Svaki uporabni predmet stajao je na mjestu gdje pripada, gdje je nastao i gdje se koristi. Neke kuće su bile pravi živi muzeji u kojima je vlastiti inventar nadopunjen dugogodišnjim sakupljanjem odbačenih starih predmeta. U dvorištima su čekali ljubazni domaćini, većinom odjeveni u narodnu nošnju. Svatko je bio dobrodošao gost kojem se nudilo mjesto za stolom s domaćim kruhom i kolačima. Kuće su bile otvorene za radoznale poglede koji su tražili škrinje s ruhom, tkalačke stanove, starinske stolove. Dragocjene su bile demonstracije pređenja, tkanja, vezenja, ples i pjesma sudionika u narodnim nošnjama. Sva objašnjenja i "vođenje" pružili su oni koji su sve to stvarali. Djeca su neobično uživala u domaćim životinjama i vrtovima punim cvijeća. Svakako, najveću su pozornost privukla gnijezda puna roda koje su u to vrijeme pripremale mladunčad za samostalni život. Ponešto se i prodalo: sir, jaja, povrće, suveniri.

Poticaj očuvanju baštine

Ovo područje veliku priliku vidi u razvoju specijaliziranoga seoskog turizma i prodaji vlastitih proizvoda koji zbog čistog okoliša mogu dobiti oznaku bio-proizvoda. U svemu tomu danas selo Čigoć ima veliku prednost. Statusom koje je dobilo ono se izdiglo iz anonimnosti, što mu povećava razvojne mogućnosti. Dodjela povelje i proslava nesumnjivo su imali višestruki učinak: kulturološki i muzeološki, te dali poticaj očuvanju podjednako prirodne kao i kulturne baštine.

Kod lokalnog stanovništva postignuti su značajni pomaci. Mnogi od njih govorili su o svom stvaralaštvu na radiju i televiziji. Zbog velikog interesa gostiju stanovnici su postali svjesni vrijednosti svoje tradicije i dobili su poticaj za njeno očuvanje. Od prodaje domaćih proizvoda i suvenira s pravom očekuju ekonomski efekt i dodatni prihod te su zainteresirani da ih i dalje izrađuju. Mnogi žele urediti u svojoj kući kutak sa starih predmetima.

U zaštiti graditeljske baštine također su vidljivi rezultati. Akcija je motivirala nekoliko ljudi da izvedu ponovno drvene ograde oko svojih dvorišta. Žele čuti kako mogu sanirati staru kuću i adaptirati je za suvremeni život i smještaj gostiju. Postali su svjesni da je seoski turizam u Lonjskom polju vezan uz boravak u drvenim posavskim kućama. Posjetio i gosti upoznali su autentično hrvatsko selo bogate tradicijske kulture. Doživjeli su selo u kojem je u integralnom obliku očuvano kulturno i prirodno bogatstvo. Čuli su izvorni govor, pjesmu i muziku. Sve izložene predmete mogli su dodirnuti. Ova prigoda je pokazala da se boravak u ovoj sredini osim pasivnog razgledanja treba usmjeriti na kreativan i aktivan rad u seoskoj sredini i učenje tradicionalnih vještina. Pedagoški učinak nesumnjivo je kroz ovakav oblik najispravniji i najpotpuniji. Selo je samo sebe pretvorilo u eksponat, njegovi stanovnici vodili su kroz svoje izložbe, objašnjavali nam kako su i kada što stvorili na svom osebjnom domaćem jeziku. Na najprirodniji način prezentirana je i propagirana tradicijska kultura, koja na sreću nije prekinuta i zaboravljena.

Proslava u Čigoću znači početak objedinjene prezentacije: prirodne, kulturološke, znanstvene, ekonomske i turističke funkcije sela. Cilj je očuvati selo u integralnom obliku uključivanjem ljudi u sva zbivanja i poslove. Tako se stvaraju pozitivni uvjeti i sredina u kojoj se ozbiljno čuva sveukupno naslijeđe i baština. Nesumnjivo je potreban kontinuirani rad s ljudima i kontinuirano planiranje sličnih događanja.

L I T E R A T U R A

1. ČAČIĆ, Branko 1980. Zašto živim u korablji? "Tradicionalna stambena kuća", Restauratorski zavod Hrvatske, Zagreb, 1980., str. 117-128
2. GLUSBERG, Jorge 1983. "Hladni" i "vrući" muzeji, Muzeologija 23, MDC - Zagreb, str. 63-65
3. MAROEVIĆ, Ivo 1986. Sadašnjost baštine, Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Knjiga XXXVI, Društvo konzervatora Hrvatske i Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 1986., str. 325-345
4. MLINAR, Ana 1991. "Seoska naselja Lonjskog polja - vrijednosti i mjere očuvanja, modeli za revitalizaciju u skladu s ekološkim principima", Stručni skup "Mogućnosti i mjere za brže aktiviranje razvika područja Parka prirode Lonjsko Polje", Jasenovac, 4. lipnja.1991., u povodu Svjetskog dana zaštite okoliša. (neobjavljen članak)
5. PETRIĆ, Ksenija 1991. "Mogućnosti zaštite i revitalizacije graditeljske baštine u Parku prirode Lonjsko Polje", Stručni skup "Mogućnosti i mjere za brže aktiviranje razvika područja Parka prirode Lonjsko Polje", Jasenovac, 4. lipnja. 1991., u povodu Svjetskog dana zaštite okoliša. (neobjavljeni članak)
6. PETRIĆ, Ksenija. MLINAR, Ana 1989. Konzervatorski pristup vrednovanju i uređenju seoskih naselja na području nacionalnog parka Plivička jezera. Zbornik 3. Jugoslavenskog savjetovanja o sanaciji zgrada i okoline, Maribor, 1989., str. 43-50
1994. Konzervatorsko-urbanistička dokumentacija. Projekt obnove sela Čigoć 1994. Hrvatska, Čigoć, Europsko selo roda
Informativni letak o kulturnoj baštini uz proglašenje Čigoća Europskim selom roda. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.
7. SCHNEIDER - JACOBY, Martin. ERN, Hartmut 1993. Park prirode Lonjsko polje Raznolikost uvjetovana poplavlivanjem (Vodič kroz jedno od najvećih europskih nizinskih poplavnih područja), Hrvatsko ekološko društvo, Zagreb
8. GRUPA AUTORA - (N. Gjetvaj, M. Horvat, K. Petrić, A. Mlinar, I. Jambrešić, R. Leš) Terenska dokumentacija - Etnološka akcija
Istraživanje i fiksiranje stanja etnoloških spomenika Hrvatske 1991. g. na području Lonjskog Polja Ministarstvo prosvjete i kulture, Zavod za zaštitu spomenika kulture
9. Zakon o proglašenju parka prirode "Lonjsko polje". Narodne novine br.11, 1990.godina

Fusnote:

1. Stiftung Europ-isches Naturerbe-EURONATUR iz Radolfzella podupire i financira istraživanja Lonjskog polja njemačkog ornitologa dr. Martina Schneidera-Jacobyja, koji je na prijedlog svog učitelja dr. Hartmuta Erna prihvatio taj projekt.
2. Ministarstvo prosvjete i kulture Zavod za zaštitu spomenika kulture proveo je etnološku akciju "Istraživanje i fiksiranje stanja etnoloških spomenika Hrvatske na području Lonjskog polja", 1991. godine. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu je na temelju ranijih stručnih studija razradio specijalan model dokumentacije prilagođene konzervatorsko-urbanističkom planiranju i izradi projekta obnove sela.
3. Op. c.: Maroević, Ivo: Sadašnjost baštine. Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb, 1986., str. 325.
4. Ovaj problem autori su prezentirali na stručnom skupu "Mogućnosti i mjere za brže aktiviranje razvika područja Parka prirode Lonjsko polje" održanog u Jasenovcu 4. lipnja 1991. u povodu Svjetskog dana zaštite okoliša. Organizator: Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva.

Primljeno: 6. 9. 1994.

SUMMARY

Čigoć - the European Village of Storks

The presentation and preservation of traditional culture of Lonjsko polje

by Ksenija Petrić and Ana Mlinar

Lonjsko polje nature park encompasses one of the internationally important European wetlands. The research in the field of cultural heritage, represented here by an excellently preserved and rich traditional culture of Croatian Posavina, was initiated in the course of the protection of natural heritage. This year the Foundation of European Natural Heritage - EURONATUR - (Stiftung europaisches Naturerbe) declared the village of Čigoć the European Village of Storks. The article offers information on the program of the Stork Village celebration at Čigoć. The rich traditional cultural heritage was presented at the celebration alongside with the attractive natural phenomenon of stork nests. The authors report on the preparations for the celebration, which included the activation of the inhabitants, who joined in the celebration presenting their own traditional heritage. The educative activities of professionals resulted in better appreciation of the values of their own environment and cultural heritage. The direct contact with local heritage and their creators and users ensured an excellent communication with the visitors, heightening their appreciation of heritage in a way unobtainable by conventional exhibitions in museums. The effects of such actions in the field are sometimes more efficient and far reaching than the administration of government services or elaborate preparations of protection projects.